

‘Mobilities, Knowledges, Politics’

**‘Globalization from Below? Localized Transformations in a Northern Perspective’
Open Workshop, Tromsø, Sommarøy, 25. – 29. April 2005**

***Vad händer i bygden när den lokala älgjakten möter
jaktturismen?***

Draft – not for quotation

**Yvonne Gunnarsdotter
Swedish University of Agricultural Science**

Yvonne.Gunnarsdotter@lpul.slu.se

1. Inledning

Två bidrag till en levande landsbygd är de lokala jaktlagen och jaktturismen. Den lokala älgjakten bidrar till att upprätthålla den tidsrumsliga gemenskap som bygden skapas av och jaktturismen bidrar till den lokala försörjningen. Både gemenskap och försörjning är nödvändiga för en levande landsbygd, men ibland kan dessa två fenomen motverka varandra. Följande exempel är hämtade från ett fältarbete med intervjuer och deltagande observation i Locknevi, en skogsbygd i nordöstra Småland. Orten har 500 invånare, varav ett tiotal är lantbrukare, men de flesta invånare arbetspendlar till närmaste tätort. Varje år återvänder många utflyttade Locknevibor med sina söner och svärsöner (sällan döttrar) till älgjaktpremiären, och varje år arrenderar några markägare ut jakträtten veckovis till danska och tyska jägare. Artikeln berättar först om vad jakten innebär för Lockneviägarna och sedan om hur jaktföretagarna ser på sin verksamhet. Därefter följer en diskussion om hur jägare och övriga Locknevibor upplever de utländska jägarna, och vad det kan innebära för bygden.

Vid intervjuerna med några av Locknevis jägare samt vid de fem tillfällen då jag deltagit tillsammans med olika jaktlag under älgjakt, årsmöte och provskjutning har jag sökt efter jaktens innebörd. De olika innebörder av jakten som jägarna förmedlar kan sammanfattas i de sex nyckelorden; ritual, natur, djur, kamratskap, manlighet samt plats. De intervjuades namn är fingerade.

2. Jakten som ritual

Man kommer kanske redan på lördagskvällen och tittar till utrustningen. Sen kokar man blåbärssoppa och laddar upp. Man har en ritual. Så ska man i väg tidigt på morgonen. Rakar sig inte på hela veckan kanske. Man lever i en enormt ovan tillvaro. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Jaktens praxis speglar en lokal ideologi och bör uppfattas som en ritual (Ekman, 1991). En ritual definieras som "A stylized, repetitive pattern of behaviour, in most cases culturally patterned collective behaviour" (Keesing, 1981:517). Med sin starka symboliska innebörd fungerar ritualer som ett av flera sätt att upprätthålla traditioner (Keesing, 1981). Ritualerna kan vara allmänt spridda, som att skytten får behålla trofén, men de kan också gälla endast jaktlaget eller den enskilda jägaren.

Ritualer både gör något och säger något (Keesing, 1981). Jaktritualerna bidrar till att öka sammanhållningen inom jaktkollektivet, antingen det gäller hela jägarkåren eller ett enskilt jaktlag. Även exemplet ovan, med en personlig ritual, syftar till att göra jägare av tjänstemannen. "Man stoppar haren full med enris. Dels för smaken men också för att det ska vara snyggt", säger Bo, som jagar i Locknevi och bor i Vimmerby. Att det smakar gott är en instrumentell förklaring, medan att det ser snyggt ut är ett mer indirekt tecken. En tolkning är att förfarandet upplevs som snyggt därför att enriset är ett tecken på att jägaren har visat djuret respekt genom att hantera det på ett vedertaget sätt. Enriset symboliserar alltså att "här kommer en kunnig jägare".

En annan ritual som Locknevis jägare berättar om är att sätta en grön kvist i djurets mun och/eller i skyttens hatt. Eftersom de inte tillämpas mer än sporadisk känner jägarna inte till meningen med detta. En annan ritual som nästan försvunnit är att ta en hutt brännvin före jakten, troligen både för att få upp värmen och för att markera ett avsteg från vardagen. Alkohol och jakt anses av de flesta Lockneviägarna inte höra ihop numera, men ändå dricker

många öl under jaktens raster och skämtar om alkohol. De danska jaktturisterna anses dricka mycket alkohol och mot bakgrund av detta blir svenskarnas avståndstagande från alkohol ett sätt att markera att riktiga, dvs. inhemska, jägare inte dricker alkohol.

Vid jämförelser mellan ritualerna kring den svenska älgjakten och i antropologiska skildringar av jakter från olika tider och platser märks en viss kontinuitet trots avståndet. Vapnen står nästan lika mycket i centrum som djuren under jakten. Vapnen skiftar, men stoltheten över ett vackert, personligt utsmyckat vapen är densamma, liksom statusen hos den som lägger ner mest vilt. I en artikel i *Land* (11/2002) berättas att för gamla tiders jägare var bössan något av ett levande väsen som hanterades med många ritualer: "En bössa som hade varit med i krig och dödat en människa kunde man skjuta vad som helst med. Och jägarna hade många knep för att öka på bössans magiska kraft. Att prickskjuta mot en oblat eller något annat som betraktades som heligt ansågs effektivt. Inne i bössan kunde jägaren placera magiska ting såsom ormhuvuden, sopor från kyrkgolvet eller benflisor från döda." En jägare i Locknevi som sköt en skadad katt med sin nya bössa fick kommentaren att bössan kommer att skjuta snett när det första skottet var mot en katt. Föreställningen om vapnet som ett levande väsen lever alltså vidare.

Enligt etnologen Ella Johansson (2000) har inte jakt efter kött för egen konsumtion varit någon vanlig aktivitet bland bönder under känd tid. Att dela med sig av köttet är ett ideal både i äldre antropologiska skildringar och i dagens älgjakt. Köttilldelningen visar därför den tydligaste tidsrumsliga kontinuiteten av jaktens praxis (Coon, 1976). I Locknevi såväl som i andra jaktskildringar är fördelningen av köttet alltid noggrant reglerad, och har minst lika mycket symboliskt som instrumentellt värde. Jakten är oftast kollektiv verksamhet. Skytten får hornen och resten av köttet delas mellan deltagarna enligt ett i förväg beslutat system. Symboliskt brukar denna fördelning tolkas som en bekräftelse på samhörighet. Trofén i sig har alltid haft ett starkt symbolvärde för jägare och Locknevijägarna upplever det som ett hårt straff att inte få behålla älghornen om man har brutit mot älgskötselområdets regler.

Sedan älgjakten började i Locknevi på 1950-talet har köttet delats mellan jägarna, vilka oftast också är markägare. Vissa lag upprätthåller den seden, men många jaktlag har övergått till att ha både skytte- och markkött. Det senare innebär att köttet går till markägarna oavsett om de deltagit i jakten eller inte. På senare år har några jaktlag börjat distribuera enbart markkött, och om en markägare har släkt och vänner i laget får de dela på markägarens andel. Det allra senaste är att markköttets storlek står i proportion till arealen, efter att tidigare ha varit lika oavsett areal. Dessa förändringar signalerar att man från att ha värderat handlingen alltmer övergår till att värdera ägandet. Kontinuiteten består dock i och med att köttilldelningen är reglerad och inte godtycklig. Vilken princip jaktlaget än väljer för att fördela köttet blir alltid några missnöjda, även om de flesta håller god min för att upprätthålla gemenskapen: "Det skulle bli rätt besvärligt om jag skulle säga att ni får inte jaga här eller också får ni betala till mig. Det skulle bli jättebråk. Det skulle förstöra jättemycket," säger Katrin, som är jägare, markägare och infödd Locknevibo.

Det är ganska ovanligt i Locknevi att jägarna/markägarna säljer köttet. Dels äter man det inom familjen och dels ger man bort till vänner. Däremot var småviltsjakten under tidigt 1900-tal främst ett sätt att skaffa kontanter genom att sälja pälsen och inte för att äta köttet. Marcel Mauss beskrev på 1930-talet de snillrika system av gåvor och gengåvor som skapar sammanhållning och fred såväl i som mellan samhällen (Sahlins, 1972). Hans tes är att gåvor skapar förpliktelser att återgälda gåvan, som blir en gengåva som skapar nya förpliktelser och så vidare. Mauss intresserar sig för vad det är som gör att människor känner förpliktelse att

återgälda gåvor, och det är denna känsla som jag menar bildar grunden för platsidentiteten och bygden. Jägarens distribution av kött till bekantskapskretsen är en komponent i det system av informell ekonomi och symboliska handlingar som bidrar till att upprätthålla bygden. Ella Johansson (2000) berättar om dilemmat förr när någon enstaka älg skjutits: skulle man dela med sig eller inte? Älgköttet var ett bra tillskott till familjens försörjning, men normen sa att man skulle dela med sig. Det slutade ofta med att köttet användes som en gåva som kunde leda till gengåvor.

3. Naturupplevelser i jakten

Det är väldigt ... Det är ... Nej, man går tillbaka i urtiden, det gör man. Plötsligt är det inget tjafs om paragrafer och papper och grejer utan plötsligt man sätter i gång instinkterna. Man rör sig på ett visst sätt utan att man tänker på det och man är helt fokuserad på vad man håller på med. Det sitter i generna, ta mig tusan. (...) Jägar-samlare ligger ju inte så långt bort. Bondesamhället är inte så stor del av historien. (Bo, jägare boende i Vimmerby)

Ordvalen gener och instinkter är exempel på att jakten upplevs som ett naturtillstånd. Spänning och frihet är andra återkommande ord i samtalen med jägarna, och de framhåller jakten som en motvikt mot det civiliserade livets krav och rutiner, vilket för de flesta utspelar sig i stadsmiljö. Frågan om vad som är tjusningen med jakten ger många lyriska beskrivningar till svar:

Man jagar inte för skjutandet. Man måste leva in i harmoni med naturen, smälta in i naturen. Rådjuret är ju skickligare än jag på att leva i naturen. Jag tävlar ju lite med detta med hjälp av den tekniska utrustningen. (Göte, jägare och återflyttad Locknevi)

Får jag inte gå en runda så känns en oro i kroppen. En två eller tre timmar, huvudsaken att man har gått en runda. Pendlingen mellan årstiderna syns. Det ändrar på sig varje vecka. Det har kuggat ett par kuggar till och kommer närmare höst eller vår. Nej, det är naturväxlingarna, inte minst lukten. När man känner frosten i näsborrarna det är det som är det goda. Man känner nästan på lukten vilken årstid det är. (Göran, jägare och utflyttad från Locknevi)

Jag vet inte om det är friheten att råda över sej själv (...) på högsta stegen så att säga i evolutionskedjan. Man kan besegra djuren så att säga. Nej jag tycker det är lika fint att se en vacker älgdjur gå förbi som att skjuta den. Men det är klart jag är herre över situationen va, det är jag som bestämmer om han ska få leva eller inte, det är... det finns väl en viss känsla där (...). (Mikael, jägare och infödd Locknevi)

För många jägare handlar jakten inte bara om människan i naturen, utan lika mycket om att locka fram naturen i människan. En jägmästare i Vimmerby är kritisk till de naturvänner som placerar människan i ett motsatsförhållande till naturen:

Det tog mig tio år att övertyga biologer att skogen kan ramla ner även om vi inte sågar ner den. Människan är något som flyter omkring ovanpå och ska helst hålla sig i tunnelbanan så var man ur vägen. Vi som jobbar med naturen, basnäringarna, ser att vi är en del i det. Vargen river och människan tar ut sitt. (Bo, jägare boende i Vimmerby)

Intervjuerna från Locknevi visar att föreställningar om relationen människa–omvärld varierar. Tre metaforer för tre samtida uppfattningar om naturen (och implicit människans roll i förhållande till naturen) hjälper oss att förstå olika människors agerande (Helmfrid, opublicerad). De två första synsätten representerar naturen som objekt, medan det tredje handlar mer om naturen som ett subjekt.

- Den outsinliga källan (som ger oss det vi behöver)
- Den sköra evighetsmaskinen (som vi ska vara aktsamma om).
- Den gemensamma kroppen (som vi själva är en del av).

Lockneviägarna beskriver naturen både som tillstånd och ting, både här inne och där ute. Jakten är, liksom vissa moment i lantbruket, en situation som gärna aktiverar en organisk naturuppfattning, som "den gemensamma kroppen". Jägarnas sinnliga beskrivningar av syn, hörsel, lukt och smak och uttrycket att "smälta in i naturen" hör till denna uppfattning. Men naturen kan också uppfattas som dualistisk: "komma ut i naturen", och som hierarkisk (underförstått dualistisk): "högsta stegen i evolutionskedjan". Blandningen av metaforena stege och kedja i ett av citaten avslöjar en något ambivalent naturuppfattning.

Den starka upplevelse av att vara ett med naturen som många av Locknevis jägare förmedlar, är ett exempel varseblivning genom ett ömsesidigt utbyte mellan subjektets kropp och den omvärld som omger den (Abram, 1996). I denna process är varken den som upplever eller det som upplevs passiva. Varseblivningen blir en intoning eller synkronisering mellan subjektets rytm och rytmen hos tingen (Abram, 1996). Denna poetiska beskrivning speglar vad jag själv har erfaren under jakten och vad Locknevis jägare har förmedlat när de berättar om ögonblick i jakten.

4. Djurens betydelse i jakten

Viltet

Viltet är det vanligaste samtalsämnet under jakten och genom att berätta anekdoter framhåller man hur kloka djuren är. Ett återkommande ämne är hur en älg eller ett rådjur visat sig hela sommaren men när jakten startar är det som uppslukat. De flesta jägare är mycket kunniga om djurens vanor och en av dem ger en rationell förklaring till detta till synes sluga beteende. Rådjurens brunstperiod infaller i juli–augusti och älgens i september, och under denna tid är de inte så försiktiga i kontakten med människor. Jaktsäsongen är lagd efter brunsten då djuren åter blir skyggare. Trots att de flesta jägare är medvetna om biologiska förklaringsmodeller odlar de alltså gärna föreställningen om de kloka djuren. Denna föreställning är ett exempel på hur den som upplever och det som upplevs interagerar med varandra (Abram, 1996).

Djurens påstådda klokhet och naturliga förutsättningar att klara sig i skogen är för jägarna en utmaning som gör jakten spännande. Att bli en skicklig jägare är ingenting som man kan läsa sig till utan det handlar om att genom erfarenhet bli lika skicklig som djuren och helst överlista dem, menar många Lockneviägare. Att locka fram en älg genom att härma älgens läte, är ett exempel på hur man kan kommunicera med djuren utan teknisk utrustning, något som jägarna ser som en kompensation för djurens medfödda utrustning: "Du ser en älg som kommer och fladdrar med öronen för att lyssna in och andas. Dom har ju instrument. Jag har inte den hörseln och inte den näsan. Det ser man ju när man kokar av huvudet, vilket näsområde den har", säger Göte.

Det är inte bara under jakten som jägarna intresserar sig för djuren. Det är populärt att idka viltvård genom att stödutfordra under vintern, så en havreåker i skogen och placera ut saltstenar. Jägarna i Locknevi går gärna i skogen och letar spår och legor. De mest hängivna känner igen enskilda individer genom att titta på hornens form eller djurens färg och storlek. Elisabet, som är jägare, undrar om rådjuret som brukar hålla till runt huset har fått sitt kid ännu: "Hon är bra rund över magen." Även om jägarna inte känner igen det enskilda djuret avstår de ibland från att skjuta. Flera jägare berättar att de är nöjda med att bara få se djur.

Jägarna har olika inställning till dödandet, och en del är mer intresserade av skottet än andra. Inställningen till djuren och dödandet växlar, även hos samma jägare. Ibland är djuret ett subjekt med en egenskap som gör att man avstår från att skjuta: "Man har väl umgått med

tanken på att inte skjuta. Han kan vara väldigt söt, fasen, han ska nog få leva”, funderar Åke, jägare och Locknevibo. Ibland är djuret ett objekt och en resurs som gör att man väljer att skjuta: ”Ser man en fin bock: -Dom där horna vill jag ha”, fortsätter Åke. Citatet nedan visar att även när jägaren känner igen djuren som individer kan föreställningen växla från att uppfatta djuren som subjekt: ”kompis” till att uppfatta dem som objekt: ”kapital”.

Vi sitter ju här och kikaren ligger alltid här. En målkikare med 50 gångers förstoring, man kan räkna taggar på ett rådjur. Man blir ju lite kompis med dom. Vi skjuter inte alla som har taggar.(...) rådjuren som går på åkrarna tittar ju på oss och vi känner igen dom vi skjuter inte alla av dom här. Det som finns häromkring kan vi betrakta som ett kapital som ska leva vidare. (...) Ja, det är som hushållsgrisen. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Synen på skadskjutning och hantering av den döda djurkroppen har förändrats, enligt Locknevis jägare. När de äldre jägarna var unga betraktades viltet mer som ett stycke kött. Jakten var en del av lantushållet, och uppfattningen om viltet ligger nära orden ”kapital” i citatet ovan. Man sköt kon och lät kalven klara sig bäst den ville, och att skadskjuta var främst en fadäs som kunde ge en person dåligt rykte som skytt. Emil, en ung jägare i Locknevi, klagar över att synsättet lever kvar: ”Det är ju lite bondjaktag. Det är ju kastrullen och köttbiten som gäller alltså. Det är ju ingen som tänker på att djuren mår bra, att det över huvud taget finns djur i skogen.” Hans uppfattning om djur motsvarar ”kompis” i det tidigare citatet. Uttalandet överensstämmer med en populär inställning hos många yngre som betonar djurens rättigheter, såsom de formuleras av filosoferna Tom Regan och Peter Singer (Cserhalmi, 2003).

Numera är det dock ofta djurens lidande som framhålls när Locknevis jägare talar om skadskjutning. Den strikta regleringen av skadskjutet vilt, exempelvis kravet på eftersökshund, kan vara ett sätt att möta opinionen från jaktmotståndare som betonar djurens rättigheter. Berättelserna från jakten tidigare i kapitlet visar att skadskjutning också handlar om att bedöma skyttens och lagets status som jägare. Skadskjutning är så allvarligt att det upphäver ägo gränserna och det är allmänt accepterat att följa ett skadskjutet djur in på grannens marker. Här väger hävdens tyngre än lagen, eftersom den lagliga rätten att ta hand om vilt som fallit på annans mark försvann på 1960-talet.

Även tidigare generationer växlade i synen på djuren beroende på situation, och ordet ”hushållsgris” i ett tidigare citat rymmer både djuret som ett stycke kött/kapital och djuret som medlem i hushållet/kompis. Agrarhistorikern Niklas Cserhalmi (2003) berättar att hästar och kor fick extra foder på julafton, och att misshandel av djur bestraffades under 1800-talet. Detta tolkar han som ett tecken på att även det agrara samhället gav utrymme för synen på djur som subjekt. En av de intervjuade jägarna jämför sin morfar med sig själv och det framträder en kontinuitet i djursynen både när det gäller hanteringen av det döda djuret och av skadskjutning, även om ritualerna blivit färre.

Ja, man har ju mycket ritualer. Min morfar var jägare och fiskare, och diversearbetare. Han hade mycket ritualer och det gör man här också men det tunnar ut lite. Om man sköt en bock så satte man en grön kvist i mungipan på honom. Man slänger ju aldrig. Ett bra tecken på en riktigt dålig jägare är att han hanterat viltet illa och slänger omkring det. Man stoppar haren full med enris. Dels för smaken men också för att det ska vara snyggt. Man är ju ändå nära naturen. Man tar ihjäl en kollega kan man säga fast man vet att det ingår i spelet. Man är en del av spelet. Morfar präntade in i mig att inte skjuta på liggande vilt, t ex liggande fågel. Dom ska ha sin chans. Han rådde skadskjuta en räv och han var inte hemma på en vecka för han skulle ha tag på det där så att den inte skulle ligga och lida. (...) På 80-talet var det mode att jaga. Då var det en del som bröt mot osynliga regler hur man hanterat vilt och så. (Bo, jägare boende i Vimmerby)

I slutet av citatet ovan framgår att när viltet ökade och jakten blev populär (under 1980-talet) bröts länken till det agrara och därmed förändrades också synsättet på viltet och på jakten. Många jägare i Locknevi beklagar att det är svårt att locka ungdomar att jaga, men de klagar också över att ungdomarna inte har rätt inställning till jakt. Den rätta inställningen i Locknevi är att jakten inte enbart handlar om skottet. En god jägare har kunskap om viltekologi, ägnar sig åt viltvård så att stammen blir bra på lång sikt och tar också hand om den döda kroppen på ett omsorgsfullt sätt.

Ovanan att ta hand om djurkroppen har i vissa fall lett till en specialisering. I ett av Locknevis jaktlag finns en professionell styckare som får motsvarande markkötter för att han styckar älgarna. De yngre som inte har växt upp med lantbruk är vana vid (hus-)djur som subjekt, men ovana vid att handskas med blod och död.

När skottet har smällt, blodigt och dant. Spräck vommen på ett rådjur i sommarvärmen. Jag säger som det är. Då förstår jag dom unga jägarna som kommer fram: -Nähä du, då får det vara där. Men har du tatt livet av någonting måste du kunna ta vara på det och göra det till vad det ska vara. Har du en rådjursadel på ett fat med potatis och sås då är det fest. (...) Man behöver nästan ha varit med från början när julgrisen slaktades eller tuppen nackades och det blev grytor av dem. Att ta livet av han som stått på dyngkassen och galat, det fordrar en viss... Det var ju naturligt för en annan. Men i dag när ungarna går med kanin eller ett marsvin, inte fanken kan du göra av med den här kattungen. (Göran, jägare och utflyttad Lockneviso)

Hundarna

Jakthundarnas roll i jakten har varit och är fortfarande mer entydig än viltets. De lever nära människorna och behandlas numera alltid som subjekt, även om de för ett hårt liv jämfört med sällskapshundar. Det är inte ovanligt att hundarna springer vilse och är borta ett par dygn. Den allmänt förändrade synen på djur märks tydligt i synen på jakthundarna, som för 30 år sedan skulle bo i hundkojan men nu ligger i husses säng som vilket sällskapshund som helst. Hunden bidrar till jägarens status, och en bra hundförare ses med respekt. Att enbart vara markägare eller släkt till en sådan räcker inte för att få jaga, helst ska man ha en duktig hund också. Många jägare föredrar småviltjakten (numera mest rådjur och hare) eftersom det ökar chansen att få jaga med hund.

Det är svårt att uttala sig generellt om huruvida djuren framstår alltmer som subjekt eller som objekt. Jägarnas eget svar på denna fråga är att det blir vanligare att uppfatta djuren som subjekt med ett egenvärde.¹ En förklaring till detta är att med en dualistisk uppfattning om natur och kultur som separata enheter hörde, i det agrara samhället, husdjuren till kulturen och viltet till naturen. Husdjuren skulle då ha ett egenvärde, medan viltet snarare hade ett instrumentellt värde. Gamla ritualer som visar djuret respekt tyder dock på en mer organisk syn där också viltet är en del av samma "kropp" som människor och husdjur. Dagens jakt tenderar att blir mer av en sport med viltet tillhörande kulturen, där de har ett egenvärde vilket alltså öppnar för möjligheten att betrakta dem som individer. En skillnad mellan en äldre och en nyare djursyn skulle kunna vara att djurens egenvärde förr ansågs vara inneboende (givet av Gud), medan vi i dag medvetet tilldelar vissa djur ett egenvärde.

¹ *Instrumentellt värde* är när ett objekt har värde såsom medel för att förverkliga någonting annat, som i sin tur har egenvärde. *Egenvärde* är när någonting har värde såsom mål, är värdefullt i sig självt, utan att behöva vara värdefullt som medel eller nytta för något annat. Egenvärden kan förstås på två sätt. I det ena fallet talar man om värdesubjektivism: förekomsten av ett egenvärde blir beroende av att vi tilldelar objektet detta värde. I det senare fallet kan man tala om *inneboende värde*, vilket innebär att objektet har ett värde i sig. Människan tilldelar då inte objektet ett värde, utan upptäcker värdet som objektet har. I det fallet talar man om värdeobjektivism. (Lindholm 2001).

En utbredd föreställning är att dagens djursyn är ett resultat av moderniteten, med början hos borgerligheten i England under tidigt 1800-tal. Kortfattat går idén ut på att djuren hade ett instrumentellt värde i agarsamhället, och fick ett egenvärde först i städerna när sällskapsdjur blev vanliga (Cserhalmi, 2003). Niklas Cserhalmi visar dock med hjälp av bland annat domstolsprotokoll att förändringar i djursynen är mer komplex än så. Borgerlighetens beskrivning av sin egen djurvänlighet i kontrast till både bönder och sydeuropéer var ett led i en identitetsskapande process, menar han. Domstolsprotokollen i djurmisshandelsmål under 1800-talet visar att det fanns en utbredd uppfattning om djurens egenvärde även hos allmogen (Cserhalmi, 2003). Ett visst mått av vad vi skulle kalla misshandel verkar dock ha accepterats.

5. Jakten som jämlikt kamratskap

”Jakten betyder att då är det man ur huse och då är alla lika mycket värda”, säger Peter som är jägare och Locknevibo. Även vid småviltjakt har samvaron ökat de senaste decennierna, och ofta jagar två, tre personer tillsammans. Jaktens sociala rum är informellt och lättsamt, ett efterlängtat avbrott från den formaliserade vardagen. Små tecken på det informella är att man mellan dreven inte låser bilarna, att man hoppar in i varandras bilar utan att fråga och att ingen pratar om sitt arbete.

Ett litet bra lag där alla känner alla och alla känner markerna. Vi har blivit ihopsvetsade så det är en högtidsstund. Just det sociala att träffas det sätter jag mycket mycket värde i. Man vet att för varje år som går ju närmre är det slutet. Att få vara med ett år till. Det har blivit ett hak i varje person. Nästa gång kanske det är en eller två borta. Det har etsat sig fast. Man tänker på det ju äldre man blir. I mitt jaktlag har ingen gått bort. Alla som var med när jag började finns kvar, men man vet att alla blir äldre. (Göran, jägare och utflyttad Locknevibo)

Formuleringarna i citatet ovan visar jaktlagets betydelse för att markera att det gått ännu ett år. Ur den aspekten framstår jakten som en ersättning för den årstidsförändring man får vara med om i jordbruket och som få jägare numera kan ta del av. Den sociala aspekten blir för många också viktigare ju äldre de blir. Flera av de äldre jägarna i Locknevi vittnar om att de var mer intresserade av att skjuta när de var yngre.

Oavsett markinnehav, yrke, och annat som ger status utanför jakten, är jaktlaget en företeelse som bygger på ömsesidighet i de sociala relationerna (Ekman, 1991). Det inbördes jämlika och ömsesidiga kamratskapet har en tydlig gräns mot det som är utanför jaktlaget. Det är populärt att berätta roliga historier om utsocknes och de utsocknes i jaktlaget får tåla mycket skämt. Det har tidigare också funnits en stark konkurrens mellan lagen. Många intygar att den har minskat sedan älgskötselområdet infördes: ”... då skulle man inte jaga dom dagar när man visste att vi jagade för att man kan stöta in djuren i fel mark”, berättar Cecilia som är jägare och Locknevibo.

Kamratskapet har numera börjat omfatta även grannlagen och i viss mån även övriga Locknevi. Om någon har skadskjutit är det vanligt att grannlagen hjälper till och håller utkik. Det är också vanligt att angränsande lag kommer överens om att gå över varandras gränser om de har skadskjutit och djuret fallit på fel sida om gränsen, eller om de följt ett djur och får korn på det precis när det ska passera en ägogräns. Men fortfarande förhöjer det spänningen att lyssna efter om grannlaget är ute och om de skjutit något. Och det spekuleras mycket i vad andra lag har haft för framgångar och motgångar.

Kamratskapet i laget är plats- och släktbaserad. Basen är markägarna och deras släkt, men också vänner till markägaren. Det finns exempel i Locknevi på att det inte räcker med släktskap för att få bli medlem i ett jaktlag. Man bör också ha samma stil som de övriga så att den informella stämningen upprätthålls.

Det är inte uttalat men jag tror också att ur social utgångspunkt är det roligare att vara tillsammans med ett antal personer man känner igen. Det är svårt att komma in i den här typen av jaktlag. Både att ha jakträtt och att bli accepterad. (Göte, jägare och Locknevibo)

6. Jakt och manlighet

Män

I samtalen med Locknevis jägare beskrivs jakten ibland som ett sätt att göra män av pojkar. I ett av jaktlagen framhöll man att både farfar, far och son var med. Det händer också att barn i tioårsåldern följer med under jakten, mest pojkar men också enstaka flickor. Språkforskaren Viveka Adelswärd (1996) har samlat berättelser med minnen av när den första älgen sköts, och hon finner att relationen till fadern vanligtvis spelar en framträdande roll i berättelserna. Ofta skjuts den första älgen med pappas gevär och Adelswärd har lyssnat på flera berättelser där fadern avstår från att skjuta ett fint djur för att sonen ska få sin första älg. Sönerna speglar sig i faderns stolthet och det hela fungerar som en övergångsrit till den vuxne mannens värld.

Under en jakt satt jag på pass med en man, och när det smällde förstod vi att det kunde komma från det ställe där hans son satt. Vi fick detta bekräftat i kommunikationsradion och bröt upp för att förenas med de övriga. Vi mötte sonen på vägen och minspelet hos far och son vittnar om att det var en stor händelse för dem båda. I en intervju med en far och hans son i tioårsåldern återfinns samma gemenskap. Pappan berättar om när de två satt på ett pass under en älgjakt.

Plötsligt hörde vi en tjur grymta och jag sa: ska vi locka på den? (Sonen visar hur de gjorde). Vi lockade ett par gånger och så hände inget, och så rätt var det var hörde vi en duns bakom ryggen. Jag hade satt mig så att jag hade längre skjutavstånd framför och (sonen) satt och hade koll uppåt vägen där det inte är så långt skjutavstånd. Jag bara ser ögonen på (sonen) blir jättestora och munnen öppen, så (pappan visar). Då hoppar det ut en älg tjugo meter max bakom ryggen, och bössan däråt. (Sonen) sitter där och har hur bra pejl som helst. (Sonen fyller i med egna ord om vad han såg.) Så ställde han sig bakom en enbuske och så gick han i väg. Han stod och tittade på cyklarna. (Tommy, jägare och inflyttad Locknevibo)

Även när det gäller jakten som en länk mellan generationer finns en koppling till jordbrukets kontinuitet. I lantbruket fungerar gården som ett band mellan generationerna (Flygare, 1999), och i jakten är det jaktlaget som på samma sätt är den kulturbärande institutionen. Tidigare har jaktintresset förmedlats från far till son, och vissa släkter är kända för att jaga. Att upprätthålla släktens tradition att jaga kan upplevas som ett krav, på samma sätt som när en ung person känner kravet att ta över en släktgård.

Älgjakten vågar jag inte smita undan för min fars skull. Han skulle nog bli arg tror jag. Även dom andra, jag känner ett visst tryck från dom om dom har tagit ledigt och jag som bor här och inte kan masa mig ut. Men det finns ju ett nöje i det med. Lite socialt blir det ju. Man sitter alltid nån gång under dan och fikar tillsammans och drar samma gamla historier (Kristian, jägare och återflyttad Locknevibo)

Skröner om äldre tiders storviltjägare glorifierar vissa personlighetsdrag och maskulina mönster, exempelvis den ensamme hjälten som tar lagen i egna händer (Johansson, 2000; Sandgren, 1956). Dessa berättelser användes, enligt Johansson (2000) som en motbild till hur en socialt välanpassad man borde bete sig och hur de sociala relationerna borde se ut i samhället. Antropologen Ann-Kristin Ekman (1991) jämför älgjaktens manlighetsideal med jordbrukets där en socialt välanpassad man samarbetar och delar med sig. Gemensamt för ”den ensamme hjälten” och ”den socialt välanpassade mannen” är idealet att dela med sig av köttet (Johansson, 2000). Till skillnad från jordbruket har inte jakten en tydlig könsstyr

arbetsfördelning, i och med att det inte finns några typiskt kvinnliga sysslor. Jaktens motsvarighet till jordbrukets hushållsarbete är att ta vara på, stycka och tillaga köttet, och det görs av både (de oftast manliga) jägarna och av de hemmavarande kvinnorna.

Kvinnor

Liksom lantbruket har även jakten minskat i omfattning, om än inte lika drastiskt. Mycket förändras kring jakten och troligen då även dess association till manlighet. Dels blir det allt fler kvinnor som jagar och dels förändras innebörden av manlighet. Många av jägarna i Locknevi har ett större intresse av djur, natur och kamratskap än av vapen och dödande. Att vara en "vapenkarl" är inget som ger status i jaktlaget, skriver Ekman (1991). Detta stämmer även i Locknevi, men däremot ska man vara skicklig med vapen och ha nedlagt många djur.

Även om jaktens genus är manligt förekommer jagande kvinnor i Locknevi. Dessa kvinnor känner sig välkomna i laget och påpekar att det kan vara en fördel att vara kvinna, då en del män kan bli trötta på den grabbiga jargongen. Men det finns gränser för hur mycket en kvinna kan smälta in. En av de kvinnliga jägarna berättar att det går bra att jaga, men då det blir jaktmiddag efteråt är hon inte lika välkommen. Av de kvinnliga jägarna i Locknevi går de flesta endast i drevet trots att de har jägarexamen. Det fåtal kvinnor som har vapen med sig är främst inflyttade. Skälen till att de inte vill skjuta är dels tveksamhet inför att döda djur och dels rädslan att bli extra hårt bedömd som kvinna.

Det är tryggt att gå i drevet. Man kan inte göra så mycket fel. (...) Jag är lite skotträdd upptäckte jag. Sen vet jag inte hur jag skulle reagera om jag skjutit nåt djur. (...) och lite att man utmärker sig redan, så ska man vara med så måste man vara duktig. Man måste vara bra. (Katrin, jägare och utflyttad från Locknevi)

En inflyttad kvinna i Locknevi som jagat några år blev påmind om att hon inte riktigt hörde hemma i laget när hon inte blev uppvaktad som brukligt på en bemärkelsedag. Hon som inflyttad och kvinna hade tagit med sig en gäst till älgjakten, vilket hon förankrat hos jaktledaren men inte stämt av med de övriga i laget. Detta kan tolkas som att länken till den plats- och släktbaserade manliga jakten blev för svag. Hon fick så småningom en acceptabel förklaring till den uteblivna uppvaktningen men hon associerade genast till att inte vara accepterad i laget. Hennes tillhörighet har sedan dess stärks genom att hon skapat goda relationer med flera av jaktlagets medlemmar i sammanhang utanför jakten där hon har nær självklar hemorts rätt, som i arbets- och föreningslivet.

Jag har också egen erfarenhet av att kvinnor och jakt inte är en självklar kombination. Som gäst i olika jaktlag har jag blivit bemött på ett avspänt och kamratligt sätt. Vid några tillfällen betonades könet som särskiljande. Vid en biltur mellan passen berättade männen en anekdot om när några skulle hyra en porrfilm. Jag tolkar händelsen som ett sätt att testa om jag passade in i gänget. Vid flera tillfällen i olika jaktlag har jag fått skämtsamma kommentarer om att akta mig när jag satte mig i bilen med en man, eller följde med en man in i skogen. Vad var det jag skulle akta mig för? Var det en anspelning på mannens potentiella sexualitet, eller en välmenande varning att inte bli förälskad i mannen? Jag valde att uppfatta varningen som ett sätt att involvera mig i den skämtsamma jargongen, och min respons inskränkte sig följaktligen till ett leende. Det var förmodligen vad alla närvarande förväntade sig av situationen. Vad hade hänt om jag svarat: Oj då, är han en sån hårding? Eller om jag hade verkat oförstående och undrat: Varför ska jag akta mig för honom? Dessa frågor hade troligtvis förstört både stämningen och mina chanser att fortsätta fältarbetet. Budskapet är att kvinnor är välkomna i jakten på männens villkor. Att kvinnor (i likhet med mig) accepterar jargongen bidrar till att upprätthålla jaktens manliga genus.

Även officiellt visar jägarkåren att kvinnor är välkomna. På Svenska Jägareförbundets hemsida finns Wilda: "den enda kvinnliga jägarsajten i världen förutom en i USA" (www.jagareforbundet.se/wilda 2003). På hemsidan finns följande uppgifter om kvinnliga jägare: "Jakten är i dag mansdominerad. Ur många aspekter är det angeläget att få fler jagande kvinnor. Antalet kvinnliga jägare har dock ökat de sista tio åren. Under 1998 var 20 % av alla jägarskoleelever kvinnor. Enligt Rådslaget (SJF 1999) är 76 procent av jägarna positiva till att få in fler kvinnor som medlemmar. En jämnare könsfördelning i jägarkåren vore bra för jägarnas intressen anser 68 procent av jägarna (SJF 1999). Detta gäller även samhällsopinionen.". Jägarnas Riksförbund har en kvinnosektion och en kvinnosatsning, och en länk riktad mot kvinnor på sin hemsida (www.jagarnas-riksforbund.com/2003).

7. Platsens betydelse i jakten

När man passerar en plats under jakten eller när någon i en paus nämner en plats kommer det ofta en historia om vad som hänt just där. De pass som skyttarna tilldelas när jaktlaget samlas har alltid namn efter personer eller kännemärken. Benämningen gör platsen till en del av jakten, och inte till ett objekt för jakten. Lockneviägarnas sätt att relaterar till jaktmarkerna exemplifierar uppfattningen om platsen som en tidsrumslig relation (Massey 1994, Casey 1996). Ur ett sådant perspektiv påstår David Abram (1996) att ett välbekant landskap talar till oss och får oss att minnas genom att tilltala alla sinnen. Vi förmedlar landskapets minne genom att berätta historier för varandra när vi befinner oss på olika platser. Dessa minnen i form av anekdoter som platserna framkallar är ett sätt att göra platsen välbekant och vidmakthålla känslan för platsen (Milligan 1998).

Trots de starka banden till de egna jaktmarkerna är många Lockneviägare nyfikna på andra marker, tekniker och viltslag. Flera av jägarna har genom jakten rest både i Sverige och i andra länder och skaffat sig vänner långt från hemtrakterna. Ofta byter de en veckas jakt på ett annat ställe mot en vecka på sin egen mark, och blir på så sätt jaktturister.

Dom som har möjlighet jagar på marker de känner till tillsammans med kompisar. Det betyder nog mycket förutsatt att det är bra jaktmark (...) Det är roligt att se hur det går till på andra ställen. Det skulle vara roligt att jaga i Jämtland. (Göte, jägare och återflyttad Locknevi)

Ibland kan platsen vara viktigare än jägaren som bärare av handlingen (jakten). I Locknevi köptes en gård av en stadsbo som inte jagade, en gård som länge varit jaktledarens bostad och samlingsplats för jaktlaget. Den nye ägaren lärde sig jaga och blev så småningom jaktledare och nu samlas man åter på ladugårdsbacken inför älgjakten. Han säger själv lite skämtsamt att han fick anpassa sig till vad gården förde med sig, vilket säkert var ett bra val för att snabbt bli accepterad som Locknevi.

Intervjuerna med Lockneviägarna visar att möjligheten att kunna jaga på egen mark är något som skattas högt. I samtalen framträder en bild av att den mest genuine jägaren är en manlig bonde som äger en släktgård där tidigare generationer varit hängivna jägare, och som själv har jagat länge med framgång. För den majoritet av markägare som inte är bönder är jakten ett sätt att "landskapa", alltså att konkret bruka marken för att stärka relationen till platsen, som innefattar både den egna fastigheten och bygden i varierande grad beroende på person. Om inte människor konkret brukar marken finns risk att landskapet blir en kuliss och inte en plats där man höra hemma (Krogh, 1996).

Platsens betydelse framträder när jägarna talar om vilka som hör till jaktlaget. Förutom att ha den rätta stilen och att äga mark, är det en fördel att ha släkt i jaktlaget sedan två, tre

generationer. Man berättar gärna om avlidna medlemmar i jaktlaget, som på sätt och vis är med genom att deras bedrifter dryftas varje år. Jägaren och Locknevibon Peter säger apropå vilka som är med i det 25 år gamla jaktlaget: "Det är fortfarande samma personer även om det är nästa generation". Han uttrycker då en identitetsuppfattning där man är någon i egenskap av sin position i ett socialt system.

Gränsdragningen mot andra jaktlag i Locknevi och framför allt mot "utsocknes" jägare är ett sätt att poängtera att jaktlagets gemenskap är platsbaserad. Ibland omfattar platsen jaktlagets domäner, och ibland hela bygden. Även om det är de egna jaktmarkerna som jägarna känner starkast för har samarbetet i älgskötselområdet bidragit till att hela Locknevis jaktmarker allt oftare inkluderas i gemenskapen. Älgskötselområdet har blivit en institution för hela bygden.

8. Jaktturismens organisation

Efter genomgången av jaktens innebörder för de lokala jägarna är det dags att titta närmare på en ekonomisk aspekt av jakten, nämligen jaktturismen. En tid efter att älgjakten fick sin nuvarande form under 1950-talet började de markägare som inte själva jagar att arrenderat ut jakträttigheterna, oftast i femårsperioder liksom jordbruksarrenden. Det rörde sig inte om några större summor. Som jägaren och Locknevibon Ronny uttrycker det: "Trottoarbönderna började arrendera ut jakten på sjuttioalet. Man började arrendera ut till svenskar för en normal summa pengar."

Ett trendbrott skedde då markägare började sälja jakten veckovis för betydligt större summor än långtidsarrendena. Jaktturism är inte den gängse benämningen bland Lockneviborna, utan man talar hellre om korttidsjakt, köpjakt, betaljakt eller bjudjakt. I Turistdelegationens rapport *Jaktturismnäringen i Sverige 2003* definieras en jaktturist som "en person som tillfälligt lämnar sin vanliga omgivning (hemmet, arbetsplatsen) för att jaga". Först ut i Locknevi var en markägare i grannsocknen, i texten kallad Kjell. Han jagar inte själv och när han köpte en släktgård i Locknevi i mitten av 1980-talet började han sälja jakt veckovis till tyska och danska jägare i ganska stor skala. De utländska jägarna är mest intresserade av bockjakt, vilket sker i form av pyrschjakt under en vecka i augusti. På senare år har det också blivit älg och fågel. Numera har Kjell mest danska gäster och samma danska jaktledare sedan några år. De bor i en välutrustad jaktstuga. Om det kommer ett fåtal jägare över en helg tar han emot dem själv och ger dem en karta så att de kan fördela passen. Sedan sköter de sig själva. Han tar ibland betalt per dag och ibland per skjutet djur, eller en kombination av båda. Oftast ingår inte köttet, som i stället säljs till grossister i Stockholm. Däremot behåller de hornen: "Det är trofén som är deras huvudsyfte. Och svensken vill ha köttet", säger Kjell.

Efter några år började även en annan markägare i Locknevi att hyra ut jakten veckovis. Inte heller han jagar själv och han hyr ut till samma danska jaktledare som den första markägaren. Under 1990-talet tillkom ytterligare jaktmarker hos flera markägare som också jagar själva. Den danske jaktledaren, i texten kallad Jens, arrenderar jakten på sju olika fastigheter och säljer sedan jakten veckovis till danska jägare. Jägarna betalar ett fast pris för jakten och skytten får behålla trofén. Under jakten bor de i torp på de olika fastigheterna eller i det hus som Jens hyr året runt. I Danmark arbetar han som lastbilschaufför, men ägnar mycket tid åt jaktförmedling och tillbringar hela semestern i Locknevi, ibland tillsammans med sin familj. Danskarna jagar fem veckor om året i Locknevi, med en veckas bockjakt i augusti, två veckors älgjakt i oktober och två veckors fågeljakt i januari. Bockjakten är populärast och där återkommer ungefär hälften av jägarna varje år. Det största laget har en slaktare med som mot halva priset för jakten hjälper de övriga att ta hand om djurkropparna.

Jaktledaren jagar själv men kan inte vara på flera ställen samtidigt så de danska jägarna sköter sig delvis själva. På de marker där markägarna jagar deltar de ibland i bockjakten tillsammans med danskarna. Den danska jaktledaren inleder jakten med att visa på en karta var gränserna går och var passen finns, och den som är osäker får hjälp att hitta. Det har hänt att någon har gått vilse. Jens är själv intresserad av att hålla god kvalitet på rådjursstammen och har egna avskjutningsregler (älgjakten regleras av älgskötselområdet). De skjuter inte hondjur och inte bockar mellan spetsbock (ungefär ettåringar) och sextaggare. De har alltid fyllt sin kvot, men rådjursstammen minskar och när jag intervjuade honom var det första gången på 16 år som de inte skjutit något. Förut hade de en veckas bockjakt i februari också, men den är borttagen eftersom Jens vill behålla en god rådjursstam. Han är kritisk till de svenska reglerna för älgjakt där man skjuter hondjur utan kalv: ”Ja, en bonne han går heller inte in i stallen och skjuter den bästa ko som den ger mest mjölk va men i Sverige det är detsamme.”

En form av småskalig jaktturism som minst ett av Locknevis jaktlag bedriver är att ta emot betalande gäster under älgjakten. Förutom de privata fastigheterna arrenderar detta lag jakträttigheterna på en företagsägd fastighet för att få sammanhängande jaktmarker. Pengarna de får från danskarna går till arrendet. Även andra jaktlag funderar på liknande arrangemang och några har provat. Inkomsterna går till utrustning eller arrenden, men inte till lagets medlemmar som inkomst. En ännu mer extensiv form av jaktturism är några markägare som tar emot enstaka utländska gäster i utbyte mot att jaga hos dem.

Jaktturismen i Locknevi är ganska typisk för näringen i hela landet. Det finns uppskattningsvis 260 jaktturismföretag (som säljer jakt, boende, mat, guidning eller en kombination av detta) i Sverige, och hälften av dessa finns i de tre nordligaste länen (Turistdelegationen, 2003). Hälften av företagen har även annan verksamhet som jord- och skogsbruk, annan turism eller konferenser. Denna form av turism har ökat på senare år, och det finns en stor potential att växa (Turistdelegationen, 2003; Hörnsten-Friberg, 2004). Neringen omsätter inte mycket pengar, men ger en del säsongsarbeten, och företagarna har funderat på att starta ett branschorgan. Verksamheterna besöks främst av svenska jägare, trots att de utländska jägarna ”står på kö”. I norra Sverige är det många norrmän som jagar, och i södra Sverige kommer många jägare från Danmark. Tyska jägare är också vanliga i hela Sverige. Den främsta anledningen till att de utländska jägarna är relativt få är, enligt Turistdelegationens intervjustudie, att det är enklare att arrangera jaktpaket till svenskar. Ytterligare en anledning är att Ortsbefolkningen ibland är skeptisk till utländska jägare.

Några prisexempel på jaktpaket finns i Turistdelegationens rapport. En veckas älgjakt kan fås för 10 000 kronor och då tillfaller viltet arrangören och en troféavgift tillkommer. Pyrschjakt på råbock fyra dagar kan kosta 12 500 kronor. Viltet tillfaller skytten och ingen troféavgift tillkommer. Endagsjakt på klövvilt i hägn inklusive middag kostar mellan 30 000 och 50 000 kronor för fem, sex personer. Viltet tillfaller arrangören och troféavgift tillkommer. De svenska priserna ligger överlag lägre än i många länder med mer utvecklad jaktturism (Turistdelegationen 2003). De som arrangerar jaktpaketerna jagar ofta själva och deras inställning till jakt och viltvård liknar Locknevisjägarernas. En studie av naturturism i Värmland visar att det är nästan uteslutande markägare som ägnar sig åt jaktturism, trots att det finns möjlighet att liksom den danske jaktförmedlaren i Locknevi arrendera jaktmark för att sedan sälja korttidsjakt (Hörnsten-Friberg 2004). Samma studie visar att det företrädesvis är relativt välutbildade och stora markägare som ägnar sig åt jaktturism.

Den spirande företagsamheten kring jakten och i viss mån annan turism i Locknevi är exempel på lokala initiativ som efterlyses av Ulla Herlitz (Lokal ekonomi för hållbar tillväxt,

2004). Hon menar att i det marknadsstyrda samhället har banden mellan ekonomi och samhälle klippts av. Herlitz tolkar de lokala initiativen till företagande som aktörernas (individers, föreningars och företags) vilja att upprätthålla kopplingen mellan ekonomi och lokalsamhälle. Ännu bidrar inte jaktturismen i Locknevi mer än marginellt till den lokala försörjningen, men det är en innovativ idé om hur marken kan nyttjas till annat än jord- och skogsbruk.

9. Jaktföretagarnas perspektiv

Jaktledaren och markägare

Motivet till att ägna sig åt jaktturism är ekonomiskt. Jens, som förmedlar större delen av jaktturismen i Locknevi, har under åren lärt känna många markägare och talar en uppblandad svenska. Han är medveten om att jaktturismen kan uppfattas negativt, men har självt inte känt av någon kritik:

Det går ganska bra. Jag har go kontakter så jag har inge problemer fördi att man kunne godt foreställe seg att när man kommer som dansk ja man går på jakt, icke? Och att svenskarna tänkte att va faen nu kommer dom här på vores vej (Jens, jaktledare).

En gång har Jens känt sig utnyttjad, och det var då en markägare ville ha ett bud på sin bockjakt. Han fick ett pris, men fortsatte sedan att arrendera till svenskar. Jens uppfattar det som att markägaren använde honom för att trissa upp priset. Han är medveten om att han betalar mer för sitt arrende än vad svenskarna gör, och att hans jägare betalar betydligt mer än vad svenska jaktlag gör. Från början hade han tänkt få en möjlighet att jaga gratis och att få billigt kött om det var ett bra år. Med tiden har han velat ha en säkrare vinst och har därför sett till att han får en del marginal.

Den markägare som här kallas Kjell, och som var först ut med jaktturism, är en entreprenör som brukar vara först med det nya. Till skillnad från jaktturistföretagarna i Turistdelegationens rapport jagar han inte själv. Han misstänker själv att han hade fått större gehör för sin verksamhet om han varit jägare. Nu befinner han sig utanför gemenskapen av jägare som består av kvarboende och utflyttade Lockneviabor. Han inser att det är viktigt att ha personliga relationer för att undvika konflikter, och påstår att de som kritiserar honom mest är de som inte känner honom. Flera av Locknevis jägare känner honom från skoltiden, och skämtar vänskapligt om honom. "Han är trevlig. Så fort han köper en saltsten drar han av det på deklarationen", säger Ronny, jägare och skolkamrat. Kjell har förvandlat jordbruksmarken till vilthägn och bedriver ett storskaligt skogsbruk. Han bor på en släktgård där han på 1980-talet byggde ett nytt bostadshus som för tankarna till den samtida TV-serien *Dallas*, och många kallar honom JR efter seriens huvudroll. Han vet att det finns kritik mot honom och räknar själv upp en rad "fel" han har gjort.

Det får inte begränsa mig vad folk tycker. (...) Det är samma med huset, anläggningarna, skogsplanteringarna, vilthägnet var omdebatterat hos vissa. Det trampade på det traditionella. Att lägga fin åkermark i vilthägn. Plantera skog på åkermark är inte riktigt. Jag gjorde en viltåker på åkermark, det är inte riktigt. Bygga hus är inte riktigt. Det är jag van vid. (Kjell, markägare och företagare)

Den kritik mot jaktturismen som Kjell kan förstå är att arrendepiserna går upp. När han började med jaktturism var Vimmerbytidningen kritisk, och hade en artikel med en stor rubrik om att han hade kastat ut sina jaktarrendatorer från markerna och satt in tyska och danska jägare i stället. Kjell förklarar att han låtit kamrater jaga gratis, så det var inte fråga om någon uppsägning. Eftersom han är känd som affärsman tolkar omgivningen allt han gör som

affärsmässighet, menar han. Det sårar honom att omgivningen inte uppmärksammar att han också kan göra något på vänskapsbasis. Kjell berättar att i samma artikel ansåg en jaktvårdskonsulent att skogsägarna inte bör sälja jakten till danskar och tyskar. Han kämpade för att få verksamheten accepterad, och beskriver processen i följande ordalag.

Jag satt med i LRFs länsförbundsstyrelse i Kalmar län och då tyckte jag att det var en nisch inom jord- och skogsbruk. Idag jobbar jag mycket med äganderätten att man ska bestämma över sin mark. (...) Jag ville diskutera det som en LRF-fråga. Ordföranden blev lite stött. Det var ingen LRF-fråga. Dom tyckte det skulle skötas av jaktvårdsföreningen men det är ju egentligen motparten, jägarnas organisation, inte markägarnas. Ja, och många på den tiden tyckte att jakt hör inte till jord- och skogsbruk. Många har det som hobby och det är inte en del av verksamheten. Det kan de ju ha om de har bra ekonomi. Men jag har köpt fastigheterna dyrt. Hade jag jagat själv hade jag varit upphöjd, men nu när jag inte jagar utan bara får in pengar. Det är ju avundsjuka. (Kjell, markägare och företagare)

I början av 1990-talet ändrade LRF inställning till jaktturism och stödjer numera gästjakt som ett sätt att öka markägarnas inkomster. Kjell är stolt över att han fått ett erkännande, men säger samtidigt att konkurrensen från andra markägare gör att det inte är lika lönsamt med jaktturism som på 1980-talet. Under intervjun återkommer han till äganderättens betydelse. Han vill ha kontroll över sin egen mark, och sköta den efter eget huvud. Skogen sköter han inte helt enligt det nya miljövänliga sättet då man ska spara högstubbar, frötallar och vindfällan för att öka mångfalden. "Ibland stämmer inte naturintressena och min praktiska bana. Jag vill kanske inte ha det skräpiga. Jag kanske gör tvärtom och trampar lite på lagen för jag vill ha snyggt", säger Kjell.

Kjell har rustat upp husen på Locknevisfastigheten för att hyra ut några av dem som jaktstugor. Det uppskattas av grannarna att han håller byggnaderna i fint skick, men däremot är det inte populärt att han vägrar gå med i älgskötselområdet. "De som inte är med är svartlistade", menar Kjell. Ett skäl är att han har jaktmark inom flera älgskötselområden och vill ha samma avskjutningsregler för all mark. Han vill ha kontroll över sin verksamhet och den mark han äger. Kontrollen är ibland viktigare än att maximera vinsten. Ett exempel på detta är att han tvekar att hyra ut de upprustade husen till permanentboende, eftersom det kan komma "fel folk".

Två av de markägare som har provat att arrendera ut jakten till utländska jägare har slutat. De jagar själva och deras egen upplevelse av jakten påverkades negativt, men de anser att var och en har rätt att utnyttja de resurser som finns på den egna marken. En av dem föredrar att känna dem som jagar på hans mark. Den andre hade betalande gäster i älgjaktlaget, men tröttnade på pikarna från de övriga i laget om hur mycket "dina jävla tyskar" fick av köttet. Inte blev stämningen bättre av att de tyska jägarna aldrig tog hand om ett skjutet djur utan överlät det till någon annan i laget. Andra markägare som deltar i jakten tillsammans med utländska jägarna har byggt upp en vänskaplig relation. "Det är väl trevligt när det kommer bekanta. Vi brukar vara hos honom några dagar. Så jag har varit i Danmark många gånger. Danskar och tyskar är fina skyttar", säger Yngve som är jägare och Locknevisbo.

Det har uppstått en viss kontinuitet i jaktturismen i Locknevis tack vare att det är samma danska jaktledare som organiserar en stor del av jaktturismen. Han kan förmedla en viss kännedom om platsen och dess invånare. De danska jägare som återkommer har börjat få en egen relation till platsen, och det finns likheter mellan Locknevis jägare och de danska jägarna. Även om de danska jägarna också värderar naturupplevelsen, spänningen i att möta viltet och ett jämlikt, manligt kamratskap har inte jakten samma komplexitet som för många av Locknevis jägare. För de flesta danska jägare spelar det ingen roll om de befinner sig i Locknevis eller någonstans i Polen, enligt Jens. För dem ger platsen en naturupplevelse och i

viss mån igenkännandets glädje. Ingen av de danska jägarna har möjlighet att lära känna viltet som individer, såsom en del av de lokala jägarna har. Gemenskapen är troligen inte lika stark som i de lokala jaktlagen eftersom många är nya varje år, och de som återkommer har inte så lång historia tillsammans och de känner inte till varandras släkt. Kjell som startade jaktturismen fångar deras situation: ”Dom köper en jaktupplevelse och allt annat står jag för.”

Jaktlaget

Den variant av jaktturism som Lockneviägarna kallar betalande gäster är olik den mer storskaliga jaktturismen, eftersom de gästade jägarna köper in sig i ett befintligt jaktlag. Jämfört med jaktturisterna har jaktgästerna förmodligen en något starkare relation till platsen genom att de återkommer under flera år till samma jaktlag. I princip är det dock i båda fallen fråga om turister som betalar för en upplevelse. Bo, som varit betalande gäst i ett jaktlag i Kenya säger att han hade ”mycket roligare än dollarturisterna som satt i lodgerna”. Han tror att möjligheten att få delta i ett riktigt älgjaktlag ger en genuin upplevelse som många gärna betalar för.

I det jaktlag som tillämpar denna form av jaktturism i Locknevi är det samma sex danskar som återkommer varje år. Pengarna de betalar går till jaktlaget som kollektiv för att betala ett arrende. Detta jaktlag är ett av de mer traditionella med flera äldre medlemmar och där kötttilldelningen går till jägarna och inte markägarna. Samtidigt har de börjat med nymodigheten att ha med betalande gäster den första älgjakstveckan. Danskarna behandlas som en blandning av gäster och kunder. Det märks att de är välkomna och vänskapen verkar ömsesidig. Men de deltar inte lika mycket i rasterna mellan passen, och de pratar mest med varandra. Språket spelar säkert roll, men också att de har en annan roll än markägarna och deras släktingar. Danskarna behöver inte gå i drev och jaktledaren ser till att de vet vart de ska och att de får skjuts till och från passen. De får inte något kött med sig, men däremot trofén.

En gäst ska inte gå hem tomhänt, och flera gånger beklagar jaktlagets medlemmar danskarnas magra utbyte. ”Det skjuts för dåligt med älgar och det är synd om danskarna, att dom kommer hit så långt,” tycker Karl-Gunnar som är jägare och Locknevibo. En kund ska ha valuta för pengarna, och när en av danskarna äntligen skjuter en älg hör jag en Locknevibo säga att det är bra ”så att de kommer igen nästa år”. Det artiga omhändertagandet av danskarna kan tolkas både som värdfolkets omsorg och som försäljarnas service. Jaktlagets medlemmar har inte diskuterat hur de ska förhålla sig till danskarna, och eftersom situationen är ny har de improviserat fram denna blandning. Utgångspunkten är att de är gäster, men alla är medvetna om nyttoaspekten av deras närvaro. Att utnyttja någon är inte socialt accepterat och i följande citat märks ambivalensen inför verksamheten och angelägenheten att överenskommelsen ger ömsesidig nytta.

Ja, jag är kanske den som har utnyttjat dom lite, men dom upplever det som något så fantastiskt att få komma hit och sitta tyst. I Danmark finns det ingen jakt man kan hyra där man inte hör trafik eller något annat i bakgrunden. Så dom betalar för den här gemenskapen och tystnaden. (...) Ja, jag har nog inte upplevt det som en så stor förändring. Det kan väl hända att det är någon som kanske tyckt att det var lite svårt i början. Det var ju så att de betalade ju mer än vad vi själva fick släppa till vissa saker va, och då skulle dom ha lite förmåner som inte dom andra har. Ja, men jag upplever det inte som, det har fungerat ganska bra. Riktigt bra helt enkelt. (...) Det kan va andre jägare som klagat att vi valde att ta hit danska och tyskar till Locknevi. (Karl-Gunnar, jägare och infödd Locknevibo)

Systemet med de betalande jaktgästerna påminner om idén med bondgårdsseminstrar. ”Bo på Lantgård” är en paraplyorganisation för många av de lantbruk som tar emot turister, oftast

barnfamiljer. Lantbrukarna tar betalt för kost och logi, och sedan får de gästande familjerna delta i det de kan och vill. I LRF-projektet "På väg mot 900 bäddar", som syftar till att fördubbla antalet övernattningsmöjligheter i Mälardalen, skärps relationen säljare–kund. I ett informationsblad presenteras projektet med frågan "Kan man tjäna pengar på ett uthus, ett utedass och en gammal gubbe?" (LRF Mälardalen 2002). Rubriken tydliggör att det handlar om ekonomiska relationer, och i projektet diskuteras om man ska sätta pris på olika situationer som turisterna kan tänkas efterfråga, som att åka hölass, träffa en gammal bonde eller att fiska. Lars, en lantbrukare i Locknevi, hyr ut torp till tyska turister och har börjat ta betalt när de vill rida. "Det handlar ju om att lura av dom pengar", säger han lite ursäktande med en viss självironi.

10. Locknevis jägare och jaktturismen

Många av Locknevis jägare och andra Locknevibor är tveksamma till jaktturismen, men någon konflikt har ännu inte uppstått. Deras kritik sammanfattas i tre aspekter: en kulturell, en social och en ekologisk. Den kulturellt baserade kritiken handlar om att meningen med jakten förändras. Detta sker i huvudsak på två sätt: dels genom att det kommer pengar i jakten och dels genom att det kommer främlingar. Både pengarna och främlingarna påverkar den organiska helhet av jägare, skog, vilt och plats som många jägare upplever. Kritiken speglar det som många tycker är jaktens väsen, den blandning av spänning, naturupplevelse och social gemenskap som över tiden utvecklats på en särskild plats. De sociala aspekterna av kritiken mot jaktturismen handlar i grunden om att identiteten som Locknevibo förändras. Det sker dels genom att de som inte är markägare har svårare att få tillgång till jakt och dels genom att de sociala relationerna påverkas när markägandet får större tyngd. Den ekologiska aspekten rör viltvård.

Kulturella aspekter – pengar

Ett vanligt ämne när turistjakten kommer på tal (bland jägarna och andra Locknevibor) är jämförelsen mellan hur mycket jaktarrendena kostar för svenskarna, för den danska jaktledaren och för jaktturisterna.

Pengarna har fördärvat jakten (...) när dom började ta in danskar och tyskar och pengar. Viltet tillhör inte gården, så är det. En älg går fem mil. Sen kan han sälja 2 500 för köttet och 5 000 för hornen, det är snedvridet. Men dom har ju full rätt att göra det. Det tar bort glädjen för grannlagen. (Ronny, jägare och infödd Locknevibo)

Även de som uttalar förståelse för verksamheten kan vara kritiska. "Skulle jag inte jaga skulle jag kanske göra så själv, men ur jaktsynpunkt är det rent för djävligt", säger Conny som är jägare i Locknevi. De flesta som inte är markägare är införstådda med att markägaren behöver utnyttja de resurser som fastigheten erbjuder. I vad mån det accepteras beror främst på i vilken skala verksamheten bedrivs och om markägaren själv är jägare eller inte. Småskalig jaktturism med exempelvis betalande gäster i ett befintligt jaktlag är det få som kritiserar. Magdalena, som är jägare och Locknevibo, framhåller att det är bra att landsbygdsborna själva utnyttjar resurserna: "Annars så kommer det ju folk från stan och hittar på fiskecamper och andra nya grejer."

Det som sker med den i vissa situationer organiska helheten är att pengarna upplöser relationerna mellan jägaren, skogen, viltet och platsen. Priset skapar instrumentella värden (resurser) där det förut fanns egenvärden. Detta sker genom att prissättning kräver ett objekt att sätta pris på, och för att skapa ett objekt måste man kapa relationerna mellan komponenterna i systemet (Evernden 1987).

Turism skapar instrumentella värden av det som tidigare också hade egenvärde. Urry (2002:141-161) beskriver det som att turisten och turismen både konsumerar och producerar

platser. Konsumtionen sker huvudsakligen genom att turisten med blicken (the Tourist Gaze) objektifierar "den andre", både de människor som bor på platsen och platsen själv. Den speciella turistblicken skapas av tecken som när turisten ser två människor kyssas i Paris och fångar "det tidlösa romantiska Paris" (ibid:3). Med pengar köper turisten rättighet att nyttja de olika objekten, exempelvis rättigheten att skjuta vissa djur. Produktionen av platser sker på samma sätt som konsumtionen med hjälp av blicken och pengarna. Det som turisten ser och köper förvandlar platsen till ett turistmål. Fixeringen av platsen till ett landskap att betrakta är en process som tydligt speglar modernitetens idéhistoriska rötter av att människan träder ut ur naturen för att betrakta den som ett objekt skilt från sig själv.

Birgitta Svensson (1997:44) lyfter med exempel från dagens medeltidsrollspel kring Glimmingehus fram konflikten mellan lantbrukarnas produktion respektive turisternas konsumtion av landskapet. Dessa aktörer rör sig i olika landskap med olika förståelse av historien. Istället för att skapa en situation där moderniteten ställs mot traditionen bör vi lära oss hantera det kulturellt komplexa odlingslandskapet som konsumtionslandskapet och produktionslandskapet bildar. För Locknevis skogsägare gäller det att hitta socialt godtagbara kompromisser mellan skogsproduktion, lokal älgjakt och jaktturism. Lantbruket i Locknevi har bara mött "the Tourist Gaze" i form av enstaka bondgårdsssemestrande familjer.

Om man uppfattar produktion och konsumtion som en fråga om olika perspektiv blir det lättare att hantera motsättningarna. Om den lantbrukande maken slutar att odla grödor och hustrun erbjuder mat och husrum till turister är det fortfarande produktion, men inte lika konkret knuten till landskapet. Det kulturellt komplexa odlingslandskapet är ur markägarnas perspektiv fortfarande ett (service-) produktionslandskap (till skillnad från varuproduktion) medan det framstår som ett konsumtionslandskap för alla som inte är invånare på platsen. Vems perspektiv som ska gälla i olika sammanhang är en maktfråga. Männens praktik i lantbruket brukar benämnas produktion, medan det är svårare att klassificera det kvinnorna gör. Både i Sverige och i övriga Europa har det visat sig att det är främst kvinnor i lantbruket som prövar nya försörjningsformer, exempelvis turism.

Ett exempel på svårigheterna att sätta pris på värden är när de nya zeeländska myndigheterna försökte värdera ett naturreservat med religiös betydelse för maorierna. Det visade sig att befolkningen inte kunde värdera platsen som ett objekt eftersom den existerar tillsammans med människorna: "There are things, dimensions in life, that are beyond money" (Vadnija & O'Connor 1994:379). Maoriernas föreställning om sin heliga plats och Locknevisjägarnas föreställning om sin skog påminner om den "förtrollning" (enchantment) av naturen, som den vetenskapliga revolutionen "avförtrollade" (reenchanted) genom att reducera världen till mätbara beståndsdelar (Berman 1981). Också här är det en fråga om vems perspektiv som ska gälla. Om besökarna som kan sätta ett pris har tolkningsföreträde skapas ett objekt oavsett om invånarna inte kan värdera platsen på ett sådant sätt.

Kulturella aspekter – främlingar

Locknevisborna påpekar att de inte är främlingsfientliga, och att de inte har något emot de utländska jägarna. I stället riktas kritiken mot de markägare som ansvarar för att danskarna följer reglerna (och som har tagit dit främlingarna). De som har träffat den danske jaktledaren, och de som jagat med danskar och tyskar är positiva till de enskilda personerna, även om de skämtar om dem ibland. Som kollektiv symboliserar de utländska jägarna dock "det andra", en främmande kropp som inte hör hemma i Locknevi. Det märks i ordval som "nu invaderar danskarna" (Katrín, jägare och utflyttad Locknevisbo) eller "stora sjok med danskar" (Kerstin, icke-jägare och Locknevisbo). Kritiken handlar främst om att danskarna

inte jagar på samma sätt som de inhemska jägarna, exempelvis när det gäller att följa älgskötselområdets avskjutningsregler, vilket är viktigt eftersom djuren rör sig mellan markerna.

Två lantbrukare i Locknevi, Sten-Åke och Kerstin, som inte själva jagar skiljer mellan nöjesjakt, som de tycker är löjligt och motbjudande, och husbehovsjakt, som de tycker är acceptabelt. Den uppdelning de gör motsvarar det tidigare resonemang om jakten som hushållning och sport:

Sten-Åke: När de hänger ut rådjur och harar som troféer, kommer de här liksom för att folk skall se det. Jag tycker det är så löjligt.

Kerstin: Det är mer nöjes ...

Sten-Åke: Ja, det är ju bara nöje, jag vet inte.

Kerstin: Det är inget behov egentligen.

Sten-Åke: Nä, jag tycker att om det nu behövs så skall jakten va för att du ska ha en balans i naturen, och kanske för att du får kött med. Förr var det ju nödvändigt, men det här det vet jag inte, det är bara en exploatering tycker jag när det går för långt. Jag säger inte att det ska va förbjudet, men. Det är lite motbjudande periodvis tycker jag.

Kerstin: Jag tycker det när det landar in veckovis.

Sten-Åke: Men det är klart det är ett sätt och ...

Kerstin: För dom och tjäna pengar, ja. Nej, jag gillar inte det.

Lockneviborna kritiserar de utländska jägarna som kollektiv, och kritiken har en kulturell aspekt med uttryck som "kulturellt annorlunda", "kulturkrockar", "oskriven lag", "främmande" och "god ton". De danska jägarna är förmodligen inte medvetna om alla symbolhandlingar som får dem att framstå som annorlunda. Som vi tidigare sett ingår det i normen att jakt och alkohol inte hör ihop: "Det ledsnade vi på när vi samlade ihop två plastsäckar med öl och flaskor", säger Katrin som tidigare hyrde ut en stuga till de danska jägarna.

De utländska jägarna kritiserar också för hur de hanterar viltet och hundarna: "Där skjuts både det ena och det andra och slängs upp på ett tak och blodet rinner på dörrarna", säger Folke, som är jägare. De kritiserar också för hur de är klädda: "Det ser lite smålöjligt ut när det kommer danskar klädda i kamouflagekläder med kamouflageschalter och kommer med höga knälyft smygande på vägen", säger Irene, som inte själv jagar. De utländska jägarna anklagas också för att vara troféjägare: "Men det vet vi ju att tyskarna är ju glada att plocka med sig våra vägs skyltar med älgar på. Så det kan man förstå att de är glada åt hornen", säger Egon, som själv inte jagar. Kanske de utländska jägarnas beteende inte skiljer sig så mycket från en del Locknevijägares, men detta framhålls som bevis för att de är annorlunda.

Det finns skillnader mellan hur invånarna uppfattar danska och tyska jägare. De danska jägarna kan språket och därför kan de kännas mindre främmande, men till skillnad från de tyska jägarna är de många och oftast utan en svensk guide. De tyska jägarna anses försiktigare än danskarna, både med alkohol och med skjutande. Å andra sidan anses jakten vara ett överklassintresse i Tyskland, vilket rimmar illa med Locknevijägarnas föreställning om en klasslös verksamhet. Kombinationen av att det är främlingar som kommer och att de har betalat gör att Lockneviborna kan känna sig utestängda från skogen. Med pengarnas rätt har jägarna prioritet, och "man känner sig som så att man gör intrång fast man har all rätt i världen att gå där", säger Kerstin, som är arrendator och själv inte jagar.

I norra Sverige där det är vanligare med storskalig jaktturism verkar också skepsisen mot främlingar ha antagit större proportioner. I Dagens Nyheter intervjuas en jaktledare om hur

tyska jägare uppfattas under artikelrubriken "Tokiga jägare i Åres skogar" (2000-07-09). Tyskarna beskrivs som "Män uppklädda i jaktuniformer från sekelskiftet som irrar runt i skogen och plockar upp och spar allt möjligt de kan hitta på marken". Läsarna får också veta att hos denne man "drar man tyskhistorier i stället för Norgehistorier". I Nya Wärmlands tidning berättas om ett tyskt par som förvärvat en liten fastighet mitt i ett jaktvårdsområde (2000-08-16). De har under några år deltagit i jakten, men plötsligt uteslöts fastigheten ur jaktvårdsområdet med motivet att den är för liten. Det tyska paret känner sig uteslutna ur gemenskapen på grundval av sin nationalitet.

Några Locknevibor menar att svenskar förmodligen beter sig lika annorlunda och betraktas lika skeptiskt när de är utomlands. Axel, som är återflyttad Locknevibo, förklarar invånarnas inställning som en misstänksamhet mot det annorlunda: "Det finns ett avståndstagande till allt utrikes, och då menar jag allt utrikes i Locknevi. Allt från Vimmerby till Bryssel".

Den skepsis mot främlingar som enligt Urry (2000) präglar lokalsamhällen kan tolkas som ett behov av gränser. I strävan efter att upprätthålla en gemenskap, antingen det gäller ett jaktlag, en bygd eller en nation, behövs en gräns mellan de som tillhör och de som inte tillhör denna gemenskap, vilka som är "vi" och vilka som är "dom" (Cohen 1985). Den flexibilitet som många Locknevibor gav uttryck för i samband med konflikten kring kyrkan är svårare att hålla fast vid när det kommer så många "dom" samtidigt att de framstår som en anonym kategori.

En främling är någon som inte går att klassificera, varken vän eller fiende, skriver Bauman (1990). Främlingen är gränsöverskridare och behandlas olika i småskaliga samhällen och i städer. Det finns ingen plats för en främling i ett småskaligt samhälle och främlingen omklassificeras antingen till vän eller till fiende för att inte utgöra ett hot (ibid). I de abstrakta system som karaktäriserar urbana miljöer är motsatsen till vän inte längre fiende, men inte heller främling i Baumans bemärkelse, utan snarare någon man inte känner, menar Giddens (1990:119). Till skillnad från i småsamhällen är det normalt i storstadsmiljöer att främlingar möter varandra, annars vore det inte en storstad (Asplund 1991:52).

Locknevis invånare lever med konkreta relationer till varandra även om de också är inlemmade i abstrakta system som garanterar den samhälleliga infrastrukturen och individernas välfärd. Kritiken mot de utländska jägarna behöver inte tolkas som främlingsfientlighet utan speglar en ambivalens i att placera denna "främmande kropp" (de utländska jägarna som kollektiv) i bygden. Som enskilda personer blir de danska och tyska jägarna ganska lätt klassificerade som vänner. Detta förklarar varför det är lättare för invånarna att acceptera jaktturism i liten skala som när det gäller de betalande gästerna i ett älgjaktlag, medan nya grupper varje vecka som jagar utan kontakt med lokala jägare är svårare att inlemma i föreställningen om jakten som en gemenskap mellan jämlingar.

Sociala aspekter – uteslutning

Jaktturismen driver upp arrendepriserna, och det finns risk för att släktingar och vänner till markägarna inte har råd att jaga längre. Hierarkier och klassperspektiv blir tydliga. "Nej det sorgliga med det, dom här vanliga knegerna som har en begränsad ekonomi. Det drar ju upp jaktarrenden och hela köret", säger Sten-Åke, som själv inte jagar. Utrymmet för bytesekonomi minskar vilket kan vara kännbart för en låginkomsttagare. "Nu arrenderar jag ut jakten och jagar själv. Han (som hyr jakten) betalar inget men är elektriker och gör jobb. Det har blivit mycket pengar i jakten. Många svenskar kan inte ta arrenden och då bjuder utlänningar över", berättar Åke, som är jägare och Locknevibo.

Med jaktturism som alternativ börjar även den egna jakten att prissättas, och en markägare berättar att han upplever en konkurrens mellan att utnyttja jakten själv eller att hyra ut den. Han konstaterar att det är dyra timmar då han jagar om han jämför med den inkomst han avstår ifrån.

För en del av de jordlösa Locknevikborna är jakten ett viktigt lokalt nätverk och en mötesplats. För första och andra generationens utflyttade Locknevikbor med eller utan mark är jakten en länk till bygden. De höga kostnaderna för jakt uppges redan vara en orsak till svårigheten att rekrytera ungdomar till jakten. Om dessa grupper slutar jaga påverkas identiteten som Locknevikbo eftersom det finns ganska få sociala nätverk baserade på platsidentiteten, förutom de bygdebaserade föreningarna.

Sociala aspekter – förändrade relationer

När markägare tar betalt för jakten förändras inte bara tillgången till jakt utan också de sociala relationerna i bygden. Tar man betalt riskerar man att utnyttja någon och anses som ogin, vilket märks i de tidigare citerade markägarnas tveksamhet inför att ta betalt av de utländska jägarna. Marknadsekonomin logik är inte självklar för en del äldre Locknevikbor som menar att priset som en del utländska jägare betalar "inte stämmer överens med verkligheten". För dem är priset inte en punkt där utbudet möter efterfrågan (marknadsmässiga relationer) utan något som speglar jämlika relationer där man i konsensus gör upp vad som är rimligt för båda parter. Varken markägare eller någon annan förväntas att utnyttja sin position till att ta "för mycket" betalt eller att erbjuda "för mycket" pengar. När normerna överskrids kan det uppstå konflikter och invånarna får omförhandla normer, som exempelvis att goda grannar inte tar betalt av varandra och att balansen mellan rättigheter och skyldigheter upprätthålls.

Ett uttryck för att det finns sociala spänningar är gränstvister. En Locknevikjägare säger att jaktturismen har påverkat grannsämjan, och då menar han mellan sitt eget jaktlag och grannen som arrenderar jakten till den danske jaktledaren. Gränsöverträdelse är ett evigt trötoämne inom jakten, och även när det gäller jaktturismen är detta märkbart. Det har inte uppstått någon konflikt, men Locknevikjägarna berättar historier om skadskjutet vilt på ägorna utan att någon har sagt till, underförstått att det kom från de utländska jägarna. Utåt sett strävar man efter goda relationer.

Vi har ett städat förhållande till dom. (...) Danskarna har kommit in på vårt område några gånger. De känner inte till gränserna och det är inget att bråka om. Man ska inte skapa några dåliga kontakter. Jag tror att vi har en regel om att om något händer så kontakter man dom, om någon går in och lägger sig, så att man får gå in och skjuta den. (Göte, jägare och återflyttad Locknevikbo)

Alla är överens om att det vilar ett tungt ansvar på markägaren att se till att de tillresta jägarna håller sig till reglerna, vilket främst innebär ägogränser och avskjutningsregler. Det förväntas också att markägaren agerar enligt normerna för jakten. En markägare framhåller att deras utländska jägare har fasta regler och att dessa liksom markägaren är intresserade av att sköta viltstammen. En annan markägare resonerar på liknande sätt:

Det går lite rykte om att dom skadsköt eller drack för mycket. I viss mån gör dom väl det, och det är ju inte enskilda personers fel utan den som hyr ut jakten och inte har tillräcklig styrning på det. Samtidigt tillför det lite friska pengar till socknen. (Lars, jägare och infödd Locknevikbo)

Alan Page Fiske (1991) har lanserat en teori om fyra elementära former för människans socialitet. Den första är Communal Sharing (gemensamt delande) som består av kollektiv

identitet inriktad på likvärdighet och tillhörighet, och är typiskt för nära släktingar. Den andra formen är Authority Ranking (hierarkiska relationer) som är asymmetriska och förekommer bland människor med olika status där privilegier och plikt är viktigt. Equality Matching (jämlika relationer) är inriktad på att hantera skillnader genom ömsesidiga relationer där man delar lika, turas om eller ger igen ”öga för öga och tand för tand”. Market Pricing (marknadsmässiga relationer) baseras på mätbara värden där människor byter varor grundat på analyser av vinst och förlust. Vilka uttryck relationsformerna tar sig beror på kulturell kontext, men det är alltid en av de fyra formerna som dominerar. Valet av relationsform begränsas ytterligare av att en person som är van att relatera till andra på ett visst sätt i en viss kontext gärna överför detta beteende till andra kontexter. För att människor ska kunna kommunicera behöver alla vara överens om vilken relationsform som gäller.

Med hjälp av de fyra relationsformerna tolkar jag jaktturismens påverkan som att jaktens norm om kollektivitet och jämlikhet gradvis ersätts av marknadsmässighet. Denna förskjutning förstärker de befintliga eller skapar nya hierarkier. Förändringen var redan på väg, men jaktturismen påskyndar processen genom att prissättning av jakten framstår så tydligt. Äganderätten har blivit allt viktigare i jakten, vilket märks vid kötttilldelningen som förändras från att betona handlingen, dvs jakten, till att betona ägandet. När det blir dyrare att jaga får markägandet ännu större betydelse för människors möjlighet att delta i jakten. Jaktturismen vore omöjlig utan en norm som ger ägandet prioritet framför hävden att lokalbefolkningen har rätt att jaga.

Ekologiska aspekter – viltvård

De ekologiska aspekterna av kritiken mot jaktturismen rör viltvård, och det är främst rådjursjakten som kritiseras. Kritiken framkommer i uttryck som att de utländska jägarna ”skjuter allt som rör sig”. Flera Locknevbior säger att de förstår att jaktturisterna vill ha valuta för pengarna och att de själva förmodligen skulle göra på samma sätt i motsvarande situation. Någon betonar markägarens ansvar för att jakten bedrivs för hårt. Den danske jaktledaren behöver många jägare för att få ihop pengar till sitt arrende, och det är markägarna som har trissat upp arrendepriset, säger man.

Dom intensivjagar på ett helt annat sätt än vad vi gör. Dom betalar ju rätt saftigt. (Jens) tar upp ett gäng första veckan på pyrschjakten, och så kommer nya andra och tredje veckan. Dom sitter ju hela dagarna och vi jagar inte alls så intensivt. (...) Rådjuren kan man bara reglera genom att man inte vill ha mer jakttryck på grannmarken än vad man själv vill prestera. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Ibland försöker det lokala jaktlaget att påverka de danska jägarna med de medel som står till buds.

Dom är värst dom danskarna. Dom sköt allt som gick på fyra ben i princip. Dom skjuter för mycket. Danskarna fick vi alltid försöka lura, dom var inte så lättlurade första tiden. Att man fick springa och trycka av ett skott i andra änden av markerna för då förflyttade dom sig. Då räknade dom med att nu missar dom kanske så kommer djuret över. Det är ju ofta så att skjuter du och missar så springer den ju över. (Kristian, jägare och återflyttad Locknevibo)

Lockneviborna misstänker dels att jaktturister skjuter mer än de lokala jaktlagen gör därför att de betalat stora summor för att få jaga. Dels misstänker de att de utländska jägarna inte är lika skickliga som de inhemska, och att de av den anledningen skadskjuter mer. De senaste årens minskning av rådjursstammen skylls till stor del på de utländska jägarna.

Med tanke på att rådjursstammen generellt minskat i Sverige bidrar jaktturismen troligen inte så mycket till minskningen. Den danske jaktledaren instämmer i att rådjuren blivit färre i Locknevi, men han säger sig också ha ett eget intresse av att inte skjuta av för hårt. Kritiken utifrån ekologiska argument tolkar jag främst som ett uttryck för skepsisen inför det

främmande. Markerna och viltet betraktas som en del av Locknevi, och som Locknevibo vill man inte att någon ska komma utifrån och ta för sig av det som hör till bygden.

11. Avslutning

Jaktturismen är ett exempel på hur ekonomiska aspekter kan hamna i motsatsställning till kulturella, sociala och i viss mån även ekologiska aspekter av bygden. Både meningen med jakten och de sociala relationerna i jakten påverkas på ett sätt som strider mot de normer som dominerar i Locknevi. Som vi ser i exemplet Locknevi finns det dock godtagbara kompromisser mellan markägarnas behov av försörjning och jägarnas uppfattning om jakten. En sådan kompromiss kan vara att markägare som själva jagar deltar i någon enstaka veckas jakt tillsammans med betalande jägare. Ett annat exempel är att jaktlagen kollektivt tar emot betalande jägare och använder inkomsten till arrende eller utrustning. Dessa lösningar strävar efter kollektiva och jämlika relationer vilket är det dominerande idealet till skillnad från marknadsmässiga och hierarkiska relationer. På så sätt är det lättare att upprätthålla jaktens mening av en helhet bestående av jägare-skog-vilt-plats-historia. Denna upplevelse av jakt stärker platsidentiteten och därmed bygden.

Litteratur

Böcker

- Abram, David. *The Spell of the Sensuous*. New York: Vintage Books, 1996.
- Adelswärd, Viveka. *Att förstå en berättelse –eller historien om en älg*. Brombergs, 1996.
- Asplund, Johan. *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Bokförlaget Korpen, 1991.
- Bauman, Zygmunt. Modernity and Ambivalence. I Featherstone (red.). *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. Sage, 1990.
- Berman, Morris. *The Reenchantment of the World*. Ithaca: Cornell University Press, 1981.
- Casey, Edward. How to get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena.. I Feld, Steven. & Basso, Keith H (red.). *Senses of Place*. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press. 13-52. 1996.
- Cohen, Anthony P. *The Symbolic Construction of Community*. London and New York: Routledge, 1985.
- Coon, Carleton S. *The Hunting Peoples*. Penguin Books, 1976.
- Ekman, Ann-Kristin. Community, Carnival and Campaign: Expressions of Belonging in a Swedish Region. *Stockholm Studies in Social Anthropology nr 25*. Stockholms universitet: Socialantropologiska institutionen, 1991.
- Evernden, Neil. *Främling i naturen*. Göteborg: Pomona. 1987.
- Fiske, Alan Page. *Structures of Social Life. The Four Elementary Forms of Human Relations*. The free Press, 1991
- Flygare, Iréne A. Generation och kontinuitet. Familjejordbruket i två svenska slättbygder under 1900-talet. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae, Agraria 153* Uppsala universitet: Institutionen för landskapsplanering, 1999.
- Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1990.
- Helmfrid, Hillevi. *Natursyn och Hållbarhet*, (publicerad).
- Hörnsten-Friberg, Lisa. *Naturturismen i Värmland. Markägande och turistföretagande*. Östersund: Etour, Utbildningsserien, 2004.
- Jaktturismnäringen i Sverige 2003*. Turistdelegationen, 2003.
- Johansson, Ella. Skogslöpare och vedbodsstökare. I Kaldare, Johansson, Fritzboeger & Snellman. *Skogsliv: Kulturella processer i nordiska skogsbyar*. Historiska Media, 2000.
- Keesing, Roger M. *Cultural Anthropology. A contemporary Perspective*. New York: Holt-Saunders International Editions, 1981.

Lindholm, Solveig. Helhet och mångfald. Det ekologiska lantbrukets bärande idéer i relation till miljöetisk teori. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria* 272. Uppsala universitet: Institutionen för ekologi och växtproduktionslära, 2001.

Lokal ekonomi för hållbar tillväxt. *Nutek B* 2004:3. Stockholm: Nutek, 2004.

Sahlins, Marshall. *Stone Age Economics*. New York: Aldine Publishing Company, 1972.

Sandgren, Walfrid. *Glada Smålandsjakter i det vildas rike*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1956.

Svensson, Birgitta.. Vardagsmiljöer och söndagskulisser. Landskapets naturliga förflutenhet och kulturella samtid. I Svensson, Birgitta. & Saltzman, Katarina (red.). *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur och Kultur. 21-44. 1997

Urry, John. *Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century*. London and New York: Routledge, 2000.

Urry, John. *The Tourist Gaze*. Second edition. Sage Publications, 2002.

Tidskrifter

Cserhalmi, Niklas. Djursyn i staden och på landet vid 1800-talets mitt. *RIG* nr 1 (2003): 7-13.

Krogh, Erling. Fra landskap til landskaping. *Landbruksøkonomisk Forum* nr 2 (1996): 43-50.

Milligan, Melinda J. Interactional Past and Potential: The Social Construction of Place Attachment. *Symbolic Interaction. Vol. 21* nr 1 (1998): 1-33.

Vadnjal, Dan & O'Connor, Martin. What is the Value of Rangitoto Island? I *Environmental Values* 3 (1994): 369-380.

Tidningar och trycksaker

Dagens Nyheter. 200-07-09. Tokiga jägare i Åres skogar.

LRF Mälardalen. Annonsblad. Stockholm: LRF, 2002

Land nr 11, 2002.

Nya Wärmlands tidning. 2000-08-16. Tyskt par kämpar för sin jakträtt.

Internetkällor

www.jagarnas-riksforbund.com/2003. Jägarnas riksförbund.

www.jagareforbundet.se/wilda 2003. Svenska Jägareförbundet.